

بررسی رابطه سرمایه اجتماعی با توسعه پایدار شهری (مطالعه موردی: استان خوزستان)

سعود سالمی

کارشناس ارشد جامعه‌شناسی، دانشگاه پیام نور آبادان (نویسنده مسئول)

mwsdsalmy27@gmail.com

لطیف سالمیان زاده

دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا، واحد پیام نور اهواز

salemianr@gmail.com

چکیده

توسعه سریع شهری در چند دهه اخیر بر ابعاد مختلف زندگی انسان تاثیر گذاشته است و سبب ناپایداری انسانها و محیط زیست گردیده است. در این مقاله درصدد بررسی رابطه سرمایه اجتماعی با توسعه پایدار شهری در میان جمعیت شهری بالای ۲۵ سال استان خوزستان هستیم. برای بررسی ارتباط این دو متغیر از نظریه های پانتام، فوکویاما، کلمن و بورديو استفاده گردیده است. داده های مورد نیاز با استفاده از روش پیمایش و ابزار پرسشنامه از میان نمونه آماری ۳۸۴ نفری که با روش نمونه گیری سهمیه ای انتخاب، جمع آوری و با کاربرد نرم افزار اس پی اس اس مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. یافته های توصیفی تحقیق نشان داد که وضعیت شاخص سرمایه اجتماعی و تمامی متغیرهایش (آگاهی، هنجارهای تعمیم یافته، اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی و انسجام اجتماعی) و شاخص توسعه پایدار شهری و تمامی ابعادش (پایداری اقتصادی، پایداری اجتماعی، پایداری زیست محیطی، پایداری کالبدی و پایداری نهادی) در سطح پایین تر از متوسط قرار داشتند. یافته های تبیینی تحقیق نشان داد که سرمایه اجتماعی و تمامی متغیرهایش، ارتباط و تاثیر مستقیم قوی و معناداری بر روی توسعه پایدار شهری داشته اند. در ضریب همبستگی پیرسون ارتباط سرمایه اجتماعی و کلیه متغیرهایش با توسعه پایدار شهری معنادار شدند. نتایج یافته های این تحقیق تایید کننده پیشینه تجربی و چارچوب نظری تحقیق بوده است که مشخص ساخت هر چه میزان سرمایه اجتماعی و کلیه متغیرهایش افزایش یابد، منجر به بهبود و ارتقاء ابعاد و مولفه های توسعه پایدار شهری می گردد.

واژگان کلیدی: سرمایه اجتماعی، توسعه پایدار شهری، پایداری اقتصادی، پایداری اجتماعی، پایداری زیست محیطی، پایداری کالبدی و پایداری نهادی

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۳/۲۸

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۲/۲۷

مقدمه و بیان مساله

توسعه پایدار شهری طی دهه های اخیر به تدریج به پارادایم نوین و مسلطی در ادبیات نظری و تجربی رایج در باب توسعه و برنامه ریزی شهری تبدیل شده است. این پارادایم اگر چه ناظر به برداشت ها و تفسیرهای گوناگون است، اما در مجموع بر پایداری و استمرار توسعه برای همگان و نسل های آینده طی زمان و بر همه جانبه نگری ابعاد پیچیده اقتصادی، اجتماعی، زیست محیطی، کالبدی و نهادی فرآیند توسعه در سطح یک شهر تاکید دارد (رهنمایی، ۱۳۷۷). توسعه سریع شهری، در چند دهه معاصر، ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی زندگی بشر را تحت تاثیر قرار داده است. مطرح شدن توسعه پایدار، به عنوان شعار اصلی هزاره سوم نیز ناشی از اثرات شهرها بر گستره زیست کره و ابعاد مختلف زندگی انسانی است (قرخلو و حسینی، ۱۳۸۵). ویژگی های جوامع شهری امروز سبب ناپایداری انسانها و محیط زیست (محیط طبیعی و محیط مصنوع) گردیده است (مفیدی و شایان، ۱۳۸۶). امروزه بسیاری از جامعه شناسان و برنامه ریزان شهری از جمله رابرت میسرا، شری انشتاین، دیوید دریسکل و ... معتقدند بهترین و مهم ترین راهکار کسب توفیق در بسیاری از پروژه ها و طرح های توسعه پایدار شهری، تمرکززدایی از مدیریت و برنامه ریزی شهری، پایه گذاری طرح ها بر مبنای مشارکت و جلب اعتماد مردم و به طور کلی افزایش و گسترش سرمایه اجتماعی و مولفه های آن است. بسیاری از نظریه پردازان معتقدند سه متغیر توسعه، مشارکت و سرمایه اجتماعی در ارتباط مستقیم با یکدیگر هستند یا حتی می توانند به جای یکدیگر به کار روند (لرنر، ۱۹۹۸). برخی این مفاهیم را با یکدیگر ترکیب کرده اند و اصطلاح پارادایم «توسعه مشارکتی» را به کار می برند (میکلسن، ۱۹۹۹). پروفیسور رابرت میسرا، از نظریه پردازان مطرح توسعه مشارکتی، معتقد است که برای جلب مشارکت مردم در طرح های توسعه، باید نظام برنامه ریزی غیر متمرکز ایجاد شود و طرفدار توسعه از پایین به بالا است. او مهم ترین شرط رسیدن به توسعه را مشارکت عمومی و پیش شرط مشارکت را اعتماد فراگیر مردم می داند. ایشان معتقد است در کشورهای جهان سوم موسسات عمومی^۱ یا سازمان های مردم نهاد (سمن) به دست فراموشی سپرده شده است و دولت ها، دیوان سالاری و بوروکراسی را به طور مرتب گسترش داده اند و اکنون سازمان ها و موسسات اداری، تصمیم گیری های توسعه را به جای مردم اتخاذ و اجرا می نمایند و مردم به دریافت کنندگان توسعه تبدیل شده اند و همین امر باعث عدم مشارکت مردم در انواع طرح ها و پروژه های توسعه و عدم توفیق در دستیابی به هدف این برنامه ها بویژه در بخش توسعه پایدار شهری می شود (میسرا،

¹ NGO

(۱۳۶۵). طبق سرشماری سال ۱۳۳۵ جمعیت شهرنشین ایران حدود ۳۰ درصد و جمعیت روستانشین ایران حدود ۷۰ درصد بوده است ولی ۶۰ سال بعد، یعنی در سرشماری سال ۱۳۹۵، جمعیت شهری حدود ۷۴ درصد و جمعیت روستا نشین حدود ۲۵ درصد بنده است (سایت مرکز آمار ایران) یعنی نسبت جمعیت شهری و روستایی ایران وارونه شده است. نسبت جمعیت شهرنشین استان خوزستان و درصد متوسط رشد سالانه آن نیز تقریباً نزدیک به میانگین نرخ های کل کشور است. اما شهرهای ایران و از جمله این استان با مشکلات و مسائل فراوانی دست به گریبان هستند و امکانات و خدمات شهری پاسخگوی این حجم از جمعیت نیست. بنابراین ارتقای توسعه پایدار شهری در ابعاد گوناگون اقتصادی، اجتماعی، زیست محیطی، کالبدی و نهادی از ضرورت های بسیار مهم حال حاضر جامعه ماست. در این بین سرمایه اجتماعی می تواند نقش بسیار تاثیرگذاری بر توسعه پایدار شهری در ابعاد گوناگون داشته باشد. استان خوزستان به عنوان قطب صنعتی و کشاورزی کشور، رتبه چهارم در تولید ناخالص داخلی^۱ و رتبه نخست کشاورزی کشور را دارد (همان) و به تبع آن شهرهای این استان با مسائل و آسیب های گوناگون زیست محیطی، نهادی، کالبدی، اقتصادی و اجتماعی روبه رو هستند و متأسفانه به لحاظ مولفه های سرمایه اجتماعی و توسعه پایدار در شرایط نامناسبی قرار دارد (گزارشات جامع سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان خوزستان، ۱۳۹۴).

بنابراین در این پژوهش برآنیم که: بدانیم شاخص «سرمایه اجتماعی» و متغیرهای آن (آگاهی، هنجارهای تعمیم یافته، اعتماد، مشارکت و انسجام) چه نوع ارتباطی با شاخص «توسعه پایدار شهری» در سطح استان خوزستان دارد. نمونه ای از پژوهش های داخلی و خارجی در زمینه سرمایه اجتماعی و توسعه پایدار عبارتند از:

شیروانی (۱۳۸۳) در بررسی تاثیر عملکرد سازمان های بخش دولتی بر سرمایه اجتماعی، به این نتیجه رسید که بین سرمایه اجتماعی و میزان فعالیت های مشارکت جویانه، توجه به آموزش و توانمندسازی کارکنان، ساختار منعطف و غیردیوان سالارانه، مسئولیت اجتماعی و قابلیت پاسخگویی، رابطه وجود دارد.

قلیچ لی (۱۳۸۵) در بررسی نقش سرمایه فکری و سرمایه اجتماعی در مزیت رقابتی سازمان، به این نتیجه رسید که یکی از قابلیت های مهم سازمانی که می تواند به سازمانها در خلق و تسهیم دانش کمک بسیار نماید و برای آنها در مقایسه با سازمان های دیگر مزیت رقابتی پایدار ایجاد کند، سرمایه اجتماعی است.

¹ GDP

رضایی (۱۳۸۷) دریافت که، مفهوم سرمایه اجتماعی رابطه عمیقی با محیط کار دارد و ممکن است اهمیت بیشتری از سرمایه انسانی در دستیابی به منافع سازمانی داشته باشد. قلی پور و همکاران (۱۳۸۷) دریافتند رابطه معناداری بین ابعاد سرمایه اجتماعی با کارآفرینی سازمانی، وجود دارد و افزایش یا کاهش سرمایه های اجتماعی، تأثیر مستقیم بر افزایش یا کاهش کارآفرینی سازمانی خواهد داشت.

فیضی (۱۳۸۸) با بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی کاری میان کارکنان و مدیریت توسعه منابع انسانی شرکت ملی نفت ایران، دریافت که رابطه بسیار قوی بین سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی کاری وجود دارد.

رضا زاده و همکاران (۱۳۹۲) در پژوهشی با عنوان نقش رویکرد دارایی- مبنا در توسعه پایدار محلی مطالعه موردی: محله امامزاده حسن تهران، به بررسی نقش رویکرد دارایی- مبنا در توسعه پایدار محلی از دو جنبه کالبدی و اجتماعی پرداخته اند. در این پژوهش رابطه معنا داری بین سرمایه های محلی و پایداری محلی تایید شده است.

پور افکاری (۱۳۹۱) تحقیقی با عنوان «نگرشی جامعه شناختی بر سرمایه اجتماعی و توسعه پایدار در شهر شوشتر» با استفاده از روش پیمایشی ارائه داد. او با استفاده از تکنیک نمونه گیری خوشه ای و تصادفی سیستماتیک، ۲۲۰ نفر از شهروندان بین ۱۵ تا ۶۰ سال شهر شوشتر را مورد مصاحبه قرار داد. این تحقیق بیشترین تأکید را بر روی مقوله توسعه بومی دارد و معتقد است این مهم از طریق رابطه دو مولفه سرمایه اجتماعی و توسعه پایدار محقق خواهد شد. براساس یافته های این پژوهش رابطه مستقیم و معناداری بین متغیرهای اصلی سرمایه اجتماعی ($r=0/41$) و مشارکت اجتماعی ($r=0/69$) و متغیرهای زمینه ای تحصیلات ($r=0/69$)، درآمد ($r=0/51$) و سن ($r=0/14$) با توسعه پایدار شهری در این شهر وجود دارد. هارفام^۱ (۱۹۹۴) در پژوهشی نشان داد، سرمایه اجتماعی، عوامل استرس زا را در زندگی کاهش داده و خطر این عوامل را کم می کند. سرمایه اجتماعی همچنین می تواند تأثیر حوادث منفی زندگی همچون از دست دادن شغل را در زندگی کاهش دهد.

فرانکوئیس^۲ (۲۰۰۲) کتاب خود با عنوان «سرمایه اجتماعی و توسعه» اعتماد متقابل و همکاری افراد را به عنوان معیاری برای مدل کردن ارتباط بین سرمایه اجتماعی و متغیرهای اقتصادی در نظر گرفته است. به این منظور افراد به طور کلی به دو دسته کارآفرین یعنی اشخاصی که ریسک پذیر هستند و پیمانکاران یعنی اشخاصی که ریسک گریزند، ولی در انجام فعالیتهای اقتصادی با کارآفرینان همکاری می کنند، تقسیم شده اند. سپس با معرفی

¹ Harpham

² Francois

متغیری به عنوان، درجه قابلیت اعتماد پیمانکاران، اثرات آن را بر روی توابع ترجیحات کارآفرینان بررسی نموده و به این وسیله به بررسی نقش اعتماد در توسعه اقتصادی پرداخته است.

گروتاثر^۱ و همکاران (۲۰۰۲) در مطالعه خود تحت عنوان «نقش سرمایه اجتماعی در توسعه» بیان می کند که مطالعات

مقطعی بین کشوری حاکی از ارتباط قوی بین اعتماد و رشد است. این نتیجه موجب تقویت یافته های قبلی شد که حتی در کوتاه مدت بین اعتماد و رشد رابطه معناداری وجود دارد. در سطح روستاها مطالعات نشان می دهد که صداقت، وفاداری و همیاری در بین مردم فقیر زیاد است و بسیاری از کاستی ها را پوشش می دهد. همچنین آنها اشاره می کنند که یکی از مطالعاتی که در سطح خانواده صورت گرفته است، نشان می دهد سرمایه اجتماعی احتمال فقیر بودن یک خانواده فقیر را ۷/۳۶ درصد کاهش و در مقابل احتمال ثروتمند شدن را در بین ثروتمندان فقط ۴ درصد افزایش می دهد.

جیکوبز^۲ (۱۹۶۵) به عنوان یکی از نخستین محققانی بود که در کار کلاسیک خود با عنوان «زندگی و مرگ شهرهای بزرگ آمریکا» به بحث ارتباط و تاثیر سرمایه اجتماعی بر توسعه شهری و مسائل گوناگون آن پرداخت و مفهوم سرمایه اجتماعی را در معنی شبکه های اجتماعی که می تواند نقش کنترل اجتماعی را ایفا کند به کار برد. به نظر او شبکه های اجتماعی فشرده در قلمروهای قدیمی و مختلط شهری، صورتی از سرمایه اجتماعی را تشکیل می دهند که در ارتباط با نظافت و بهداشت محیط، عدم جرم و جنایت خیابانی و دیگر تصمیمات مرتبط با بهبود کیفیت زندگی در مقایسه با مسئولان نهادهای رسمی نظافت و امور امنیتی و انتظامی، کارایی و اثربخشی بیشتری از خود نشان می دهند.

لوتز^۳ (۲۰۱۱) تحقیقی با عنوان «سرمایه اجتماعی مبتنی بر اعتماد، نهاد و توسعه» با استفاده از روش اسنادی و مطالعات تطبیقی ارائه داد. او با استفاده از داده های پانل از یک گروه بزرگ از جوامع در حال توسعه، به این برآورد رسید که سرمایه اجتماعی مبتنی بر اعتماد، می تواند مکمل نقش نهادها در توسعه پایدار جوامع باشد. نتایج کار آنها، شواهدی قوی به دست آورده است مبتنی بر اینکه سرمایه اجتماعی، سهم و کارایی نهادها بویژه نهادهای سیاسی را افزایش داده و از طریق تامین تعاملات چندجانبه بین نهادی، موجب هم افزایی ساختارها و کارکردهای توسعه در جوامع مختلف می شود. علاوه بر این، سرمایه اجتماعی از

¹ Grootaer

² Jacobs, Jane

³ Lutz, Balayamvn

طریق تاثیر مثبت بسیتز قوی ای که بر شکوفایی و اثربخشی سرمایه انسانی دارد، نیز منجر به تحقق توسعه پایدار جوامع خواهد شد.

فرضیات تحقیق:

- به نظر می رسد آگاهی اجتماعی با توسعه پایدار شهری ارتباط معناداری دارد.
- به نظر می رسد هنجارهای تعمیم یافته با توسعه پایدار شهری ارتباط معناداری دارد.
- به نظر می رسد اعتماد اجتماعی با توسعه پایدار شهری ارتباط معناداری دارد.
- به نظر می رسد مشارکت اجتماعی با توسعه پایدار شهری ارتباط معناداری دارد.
- به نظر می رسد انسجام اجتماعی با توسعه پایدار شهری ارتباط معناداری دارد.

مبانی نظری تحقیق

مفهوم سرمایه اجتماعی

مفهوم سرمایه اجتماعی از دهه ۱۹۶۰ میلادی وارد مباحث علوم اجتماعی و اقتصادی گردید. سرمایه اجتماعی در درون یک فرد یا یک سازمان اجتماعی وجود ندارد بلکه در فضای ارتباطی بین افراد وجود دارد (قاسمی و همکاران، ۱۳۸۵).

نظریه های بسیاری نیز در زمینه سرمایه اجتماعی بیان شده است که از جمله آنها می توان به نظریه پیوندهای ضعیف، نظریه شکاف ساختاری و نظریه منابع اجتماعی اشاره کرد (ولینچ، ۲۰۰۱). پائنام سرمایه اجتماعی را به وجوه گوناگون سازمان اجتماعی مانند اعتماد، هنجارها و شبکه ها که می توانند با تسهیل اقدامات هماهنگ، کارایی جامعه را بهبود بخشند، تعبیر می کند (پائنام، ۱۳۸۰). از نظر بوردیو، سرمایه اجتماعی به عنوان شبکه ای از روابط ودیعه ای طبیعی یا اجتماعی نیست بلکه در طول زمان باید برای کسب آن تلاش کرد. به تعبیر او سرمایه اجتماعی محصول نوعی سرمایه گذاری است که به دنبال تثبیت یا بازتولید آنگونه روابط اجتماعی است که مستقیماً در کوتاه مدت یا بلندمدت قابل استفاده هستند (شار ع پور، ۱۳۸۰). فوکویاما عنصر اساسی سرمایه اجتماعی را هنجارها یا ارزشهای غیررسمی که به ایجاد و افزایش همکاری گروهی کمک می کنند، می داند (فوکویاما، ۱۳۷۹ و ۱۳۸۴). از نظر پاکستون، سرمایه اجتماعی پیوندهای عینی و ذهنی یا حسی در بین افراد جامعه است (فیروزآبادی و ایمانی، ۱۳۸۵). همچنین از نظر فوکویاما، سرمایه اجتماعی مجموعه هنجارهای موجود در سیستم های اجتماعی است که موجب ارتقای سطح همکاری اعضای آن جامعه گردیده و پایین آمدن سطح هزینه های تبادلات را شامل می شود (فوکویاما، ۱۳۷۹).

سرمایه اجتماعی در سطح خرد، «سرمایه اجتماعی شناختی» نام دارد و در رابطه با پدیده‌هایی مانند ارزشها، نگرشها، تعهدات، تعلقات و اعتماد موجود در سیستم اجتماعی سازمان است و سرمایه اجتماعی در سطح کلان «سرمایه اجتماعی ساختاری» که در رابطه با ساختارها و فرآیندهای مدیریتی همچون پاسخگویی مدیران و رهبران در قبال عملکردشان، شفافیت در تصمیم‌گیری و اقدام براساس کار گروهی، مشارکت و ارتباط است. البته به نظر می‌رسد که در این الگو نیز محور اصلی، مؤلفه‌های فرهنگ سازمانی است. در جدول ۱ تعاریف، اهداف و واحد تحلیل سرمایه اجتماعی از نظر صاحب‌نظران و متخصصان علوم اجتماعی به صورت خلاصه مشاهده می‌شود.

جدول (۱): تعریف، هدف و واحد تحلیل سرمایه اجتماعی از نگاه صاحب‌نظران

صاحب‌نظران	تعریف سرمایه اجتماعی	هدف	واحد تحلیل
بوردیو	منابعی که امکان دسترسی به منافع گروهی را تامین می‌کنند	حفظ سرمایه اقتصادی	افراد در رقابت طبقاتی
کلمن	جنبه‌های از ساخت اجتماعی که کنشگران از آنها به عنوان منابعی برای کسب منافع خود استفاده می‌کنند	حفظ سرمایه انسانی	افراد در خانواده، شبکه‌ها و در زمینه اجتماعی
پانتام و فوکویاما	اعتماد، هنجارها و شبکه‌های مشارکتی که باعث تسهیل تعاون برای کسب منافع متقابل می‌شوند	حفظ اقتصاد و دموکراسی موثر و کارا	مناطق کشور
افه و فوش	آگاهی و توجه به امور سیاسی و اجتماعی، اعتماد و مشارکت	کارایی اقتصاد	افراد

منبع: (ناطقپور و فیروزآبادی ۱۳۸۵)

پایداری و مفهوم آن

پیدایش مفهوم پایداری در دهه ۱۹۷۰ را می‌توان نتیجه آگاهی تازه‌ای نسبت به مسائل جهانی محیط زیست و توسعه دانست که به نوبه خود تحت تأثیر عواملی همچون نهضت‌های زیست‌محیطی دهه ۶۰، انتشار کتاب‌هایی مانند محدودیت‌های رشد، کنفرانس سازمان ملل در مورد محیط زیست و توسعه در سال ۱۹۷۲، اجلاس ریو و دستور کار ۲۱ قرار گرفته بود (بحرینی و مکنون، ۱۳۸۰).

تعاریف مختلفی از توسعه پایدار بیان شده است؛ به گفته وینتر در عمل بیش از ۲۰۰ تعریف وجود دارد (بارتون و دیگران، ۱۳۷۹). رایج ترین تعریف از توسعه پایدار، مربوط به کمیسیون جهانی محیط زیست و توسعه^۱ در سال ۱۹۸۷ معروف به کمیسیون برانت لند می باشد که توسعه پایدار را توسعه ای دانست که نیازهای زمان حال را بدون به مخاطره انداختن قابلیت ها و پتانسیل ها برای نسل های آینده برآورده سازد، یا به عبارت دیگر عمل امروز ما در توالی نسل های آینده برای تأمین نیازهایشان اثر جدی دارد (کمیسیون جهانی محیط زیست و توسعه، ۱۹۸۷: ۴۳). در اینجا باید به این نکته اشاره داشت که پایداری و توسعه پایدار به نحوی با یکدیگر همپوشانی دارند که گاهی (به خصوص در جغرافیای انسانی) به جای یکدیگر به کار می روند و با توجه به این که این پژوهش به پایداری شهری اشاره دارد، بنابراین پایداری شهری به معنای جذب، نگهداشت و توسعه منابع انسانی و طبیعی در شهرهاست (بارگاہی، ۱۳۹۲).

از نظر هانتر توسعه پایدار مفاهیمی چون برابری درون نسلی و بین نسلی و به همان نسبت آگاهی زیست محیطی را در بر می گیرد. همچنین دلالت بر آن دارد که وجود یک چارچوب جهانی ضروری بوده و تأثیرات فرا محدوده ای نیز باید در نظر گرفته شود (هانتر و هاتون^۲، ۱۹۹۴). لمن و ککس نیز توسعه پایدار را چنین تعریف می کنند: توسعه پایدار روندی است که بهبود شرایط اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و فناوری به سوی عدالت اجتماعی باشد و در جهت آلودگی اکوسیستم و تخریب منابع طبیعی نباشد (لمن و کاکس^۳، ۱۹۹۱). پایداری در مفهوم گسترده آن به معنی اداره و بهره برداری صحیح و کارا از منابع پایه، طبیعی، مالی و نیروی انسانی برای دستیابی به الگوی مصرف مطلوب است که با به کارگیری امکانات فنی و ساختار و تشکیلات مناسب برای رفع نیاز نسل امروز و آینده به طور مستمر و رضایت بخش امکان پذیر می شود (زیاری و همکاران، ۱۳۸۰). تعریف سازمان ملل متحد از پایداری چنین است: سیاست توسعه پایدار چنان سیاستی است که در نتیجه اعمال آن، منافع مثبت حاصل از مصرف منابع طبیعی بتواند برای زمان های قابل پیش بینی در آینده ادامه و دوام داشته باشد (لقایی و محمدزاده، ۱۳۷۸). اندیشه جدید پایداری مبنی بر آن است که بر پایه تفکر سیستماتیک و نظام یافته همه چیز در پیوند با یکدیگر در نظر گرفته شود

¹ WCED

² Hunter & Houghton

³ Leman & Cox

(رحیمی، ۱۳۸۰). از این رو لازم است هر پدیده توسعه گرا در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، زیست محیطی، کالبدی و نهادی مورد بررسی قرار گیرد. استمرار و گسترش این مفهوم حاکی از آن است که پایداری مفهومی است که همواره بر اهمیت آن افزوده شده و ابعاد گسترده تری پیدا کرده است (عزیزی، ۱۳۸۰).

کاربرد پایداری در الگوهای شهری

در سالهای اخیر جامعه شناسان و شهرسازان به این نکته توجه نموده اند که پایداری به مفهوم خاص، چه کاربردی در الگوهای شهری می تواند داشته باشد (بحرینی، ۱۳۷۶). برخی از صاحب نظران بر طراحی شهری و برنامه ریزی کالبدی تأکید داشته اند، برخی دیگر روی ملاحظات برنامه ریزی زیست محیطی متمرکز شده و عواملی چون کیفیت هوا، آب و سیستم های طبیعی را مورد توجه قرار داده اند (جورج^۱، ۱۹۹۱؛ رس^۲، ۱۹۹۶). بلاخره برخی هم ضرورت توجه به مسائل اجتماعی در جوامع شهری را مورد تأکید قرار داده و بر این اعتقادند که مسائل اجتماعی و اکولوژیکی به طور تنگاتنگی با هم در ارتباطند (بحرینی و مکنون، ۱۳۸۰).

تحقیقات درباره پایداری شهری باید به صورت چند بعدی و همه جانبه و با استفاده از نظریه ها، روش شناسی و ارزیابی های گوناگون علوم اجتماعی انجام شود (پاگ، ۱۳۸۳). بنابراین اولین مرحله مهم در برنامه ریزی شهری این است که تعدادی شاخص که نمایانگر وضع موجود شهر از نظر پایداری و یا ناپایداری باشد، تهیه گردد (بحرینی، ۱۳۷۶).

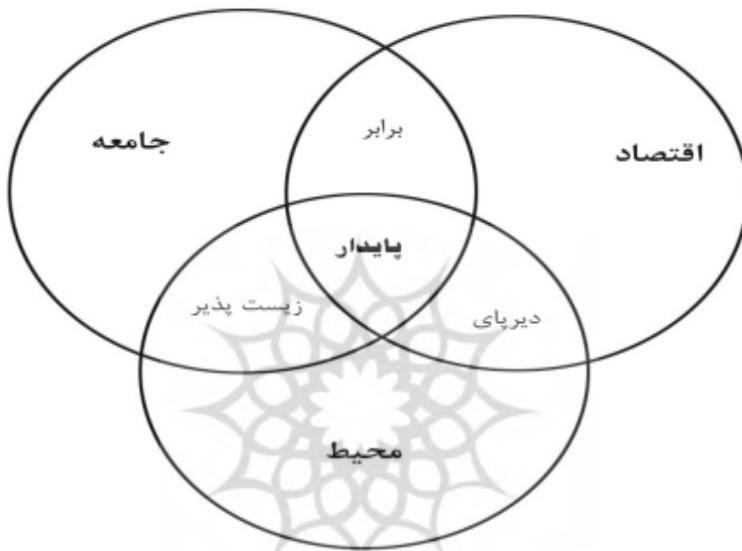
ابعاد پایداری شهری

بیشتر محققان بنا بر تعریف گزارش برانت لند که در آن سه لایه توسعه، برابری و مساوات و حفاظت از محیط زیست مشخص شده (توسعه پایدار را در سه بعد اکولوژیکی، اقتصادی و اجتماعی مورد بررسی قرار می دهند. برخی دیگر از جمله زاکس دو بعد مکانی و فرهنگی را به تفکیک اضافه می کنند. همچنین به نقل از زاکس برخی مانند جیوارد (۱۹۹۶)، چارلز (۱۹۹۵) و کومار (۱۹۹۳) و دیگران معتقد به بعد پایداری نهادی یا سیاسی در توسعه پایدار هستند. عدم دستیابی به هر یک از این ابعاد، موجب ضعیف شدن پایداری و دوری از شکل توسعه پایدار است (زاکس، ۱۳۷۵). ابعاد پایداری که در جغرافیا و برنامه ریزی شهری

¹ Gorge

² Ress

کاربرد دارد را می توان این گونه تقسیم بندی کرد: پایداری اکولوژیکی که بر ضرورت حفظ محیط زیست شهری تأکید دارد (چاپسون^۱، ۲۰۰۱). پایداری اقتصادی که به ارتقای شرایط اقتصادی توجه می کند (میرکتولی و منافی آذر، ۱۳۸۸). پایداری اجتماعی فرهنگ و جامعه شهر را مورد نظر قرار می دهد (نانسی و بلایر^۲، ۲۰۰۱). سازماندهی تصویب قوانین و ارتباط بین نهادها، محور پایداری نهادی است (زاکس، ۱۳۷۵) و نما و مبلمان شهر و در کل ساختار فیزیکی شهر مور تأکید پایداری کالبدی می باشد (دومینسکی و همکاران^۳، ۱۹۹۲).

شکل (۱): ابعاد اصلی پایداری (نصیری، ۱۳۸۷)

نظریه توسعه پایدار

نظریه توسعه پایدار توجه به مسائل زیست محیطی پس از تشدید فعالیتهای آلوده کننده در دهه های ۱۹۶۰ و ۱۹۵۰ آغاز شد. در سال ۱۹۸۶ مجمع عمومی سازمان ملل متحد تصمیم به برگزاری کنفرانس بین المللی محیط زیست گرفت. به دنبال آن اولین کنفرانس جهان در ژوئن ۱۹۷۲ در استکهلم برگزار شد حاصل کار کنفرانس، صدور بیانیه محیط زیست انسانی و برنامه عملی و ۱۰۶ توصیه نامه بوده که در تمام آنها وابستگی انسان به محیط زیست و

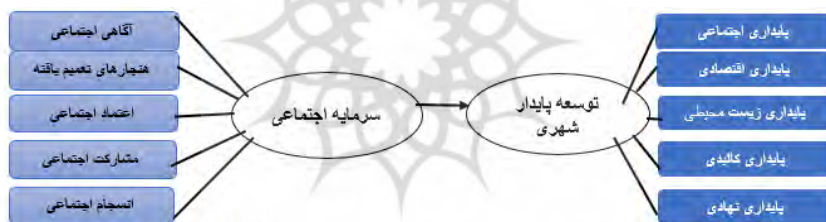
¹ Jepson

² Nancy & Blair

³ Dominski et al

چگونگی شکل دهی آن بیان شده است. نتیجه این کنفرانس تأسیس کمیته محیط زیست بود که این کمیته به ریاست برات لند مسائل و برنامه های زیست محیطی جهان را بررسی و در سال ۱۹۸۷ گزارش آینده مشترک ما را به سازمان ملل متحد ارائه کرد. برات لند واژه توسعه پایدار را برای اولین بار و به طور رسمی در این گزارش مطرح کرد (زیاری، ۱۳۷۸: ۱۷). در گزارش آینده مشترک ما درباره توسعه پایدار چنین آمده است؛ این نوع از توسعه نیازهای نسل فعلی را بدون آسیب رساندن به ظرفیت های آینده که به نسل آتی متعلق است پاسخگو است (حسین زاده دلیر، ۱۳۸۰). در دسامبر ۱۹۸۹ مجمع عمومی سازمان ملل متحد در جواب به گزارش کمیسیون جهانی محیط زیست و توسعه، برگزاری کنفرانس محیط زیست و توسعه را برای سال ۱۹۹۲ به تصویب رساند و در ژوئن ۱۹۹۲ کنفرانسی با حضور سران کشورها در ریو (برزیل) برگزار شد. این کنفرانس که کنفرانس زمین نامیده شد به ارزیابی فعالیت های بیست ساله بین المللی و ملی در زمینه زیست محیطی پرداخت دستاورد این نظریه توسعه پایدار است (زیاری، ۱۳۷۸).

مدل نظری تحقیق

شکل (۲): دیاگرام نظری تحقیق

روش شناسی پژوهش

بر مبنای هدف اصلی پژوهش که بررسی نقش سرمایه اجتماعی بر توسعه پایدار شهری در بین شهروندان استان خوزستان است، روش این پژوهش از نوع پژوهش های توصیفی از نوع آزمون سازی محسوب می شود. جامعه آماری پژوهش شامل همه شهروندان ۲۵ تا ۴۹ ساله استان خوزستان است. بر طبق اطلاعات مرکز آمار ایران جمعیت زنان و مردان ۲۵ تا ۴۹ ساله استان خوزستان به تعداد ۱۹۶۲۱۵۵ نفر بوده است که به کمک فرمول کوکران ۳۸۴ نفر به عنوان حجم نمونه برآورد شده است. نمونه ها به روش نمونه گیری سهمیه ای بر اساس جنسیت و مناطق شهری انتخاب شده اند و داده ها، توسط نرم افزار اس پی اس اس مورد

تجزیه و تحلیل قرار گرفت. ابزار اندازه گیری توسعه پایدار در این پژوهش، پرسشنامه محقق ساخته است که با استفاده از برخی نظریات موجود در زمینه الگوهای ذهنی توسعه تدوین شده است. به منظور تهیه سؤالات پرسشنامه با توجه به مطالعات انجام شده و بررسی مفاهیم اصلی در ساختار توسعه پایدار و نیز مطالعه الگوهای پیشنهادی، ابتدا هر یک از مؤلفه هایی که ممکن است شاخصی ذهنی برای اثرگذاری بر توسعه پایدار شهری باشند، در نظر گرفته شدند و در نهایت پنج الگوی (آگاهی، هنجارهای تعمیم یافته، اعتماد، مشارکت و انسجام) به عنوان متغیرهای سرمایه اجتماعی تأثیرگذار تعریف شده اند، شاخص سازی شده اند و برای سنجش این متغیرها بر اساس طیف پنج درجه ای لیکرت اقدام شده است. روایی متغیرهای اصلی پژوهش پیشرو از طریق معیار آلفای کرونباخ بدست آمده که قابلیت پایایی پرسش نامه در مقدار آلفای محاسبه شده بیشتر از ۷۰/۰ مورد تایید می باشد. از آنجا که ابزار پژوهش در تحقیق حاضر، پرسشنامه محقق ساخته می باشد؛ از اعتبار صوری مبتنی بر تایید پرسشنامه از سوی اساتید محترم استفاده شده است.

تحلیل یافته ها

الف- یافته های توصیفی

متغیرهای زمینه ای

در این تحقیق از شش متغیر زمینه ای استفاده شده که در ادامه توصیف آماری آنها آمده است:

به لحاظ جنسیت ۶۰ درصد پاسخگویان را مرد و ۴۰ درصد آن را زن تشکیل می دهد. میانگین سن پاسخگویان ۲۵ تا ۴۹ سال بود. حداقل سن پاسخگویان ۲۵ و حداکثر آن، ۴۹ سال بود. به لحاظ وضعیت تاهل، ۲۷ درصد مجرد و ۷۳ درصد متاهل بودند. از لحاظ میزان تحصیلات ۱ بی سواد، ۱۸ ابتدایی، ۳ سیکل، ۲۴ دیپلم، ۶ فوق دیپلم، ۴۴/۲ لیسانس، ۱۳/۵ فوق لیسانس و ۶/۵ دارای تحصیلات دکترا بودند، که کمترین فراوانی را افراد بی سواد و بیشترین فراوانی را افراد دارای تحصیلات لیسانس تشکیل داده اند. از لحاظ وضعیت شغلی، ۴/۸ تولیدی، ۲۳ دولتی، ۴۰/۵ خدماتی، ۱۹/۱ خانه دار، ۴/۸ محصل، ۰/۸ بازنشسته و بیشترین فراوانی را افراد دارای مشاغل خدماتی تشکیل داده اند. میانگین درآمد ماهیانه خانوار پاسخگویان ۴۰۰۰۰۰۰ تومان بود. حداقل درآمد ماهیانه خانوار آنها ۲۰۰۰۰۰۰ تومان و حداکثر آن ۲۵۰۰۰۰۰۰ تومان بود.

روش شناسی پژوهش

بر مبنای هدف اصلی پژوهش که بررسی نقش سرمایه اجتماعی بر توسعه پایدار شهری در بین شهروندان استان خوزستان است، روش این پژوهش از نوع پژوهش‌های توصیفی از نوع آزمون سازی محسوب می‌شود. جامعه آماری پژوهش شامل همه شهروندان ۲۵ تا ۴۹ ساله استان خوزستان است. بر طبق اطلاعات مرکز آمار ایران جمعیت زنان و مردان ۲۵ تا ۴۹ ساله استان خوزستان به تعداد ۱۹۶۲۱۵۵ نفر بوده است که به کمک فرمول کوکران ۳۸۴ نفر به عنوان حجم نمونه برآورد شده است. نمونه‌ها به روش نمونه‌گیری سهمیه‌ای بر اساس جنسیت و مناطق شهری انتخاب شده‌اند و داده‌ها، توسط نرم افزار اس پی اس اس مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. ابزار اندازه‌گیری توسعه پایدار در این پژوهش، پرسشنامه محقق ساخته است که با استفاده از برخی نظریات موجود در زمینه الگوهای ذهنی توسعه تدوین شده است. به منظور تهیه سوالات پرسشنامه با توجه به مطالعات انجام شده و بررسی مفاهیم اصلی در ساختار توسعه پایدار و نیز مطالعه الگوهای پیشنهادی، ابتدا هر یک از مؤلفه‌هایی که ممکن است شاخصی ذهنی برای اثرگذاری بر توسعه پایدار شهری باشند، در نظر گرفته شدند و در نهایت پنج الگوی (آگاهی، هنجارهای تعمیم یافته، اعتماد، مشارکت و انسجام) به عنوان متغیرهای سرمایه اجتماعی تأثیرگذار تعریف شده‌اند، شاخص سازی شده‌اند و برای سنجش این متغیرها بر اساس طیف پنج درجه‌ای لیکرت اقدام شده است. روایی متغیرهای اصلی پژوهش پیشرو از طریق معیار آلفای کرونباخ بدست آمده که قابلیت پایایی پرسش‌نامه در مقدار آلفای محاسبه شده بیشتر از ۷۰٪ مورد تایید می‌باشد. از آنجا که ابزار پژوهش در تحقیق حاضر، پرسشنامه محقق ساخته می‌باشد؛ از اعتبار صوری مبتنی بر تایید پرسشنامه از سوی اساتید محترم استفاده شده است.

تحلیل یافته‌ها

یافته‌های توصیفی

متغیرهای زمینه‌ای

در این تحقیق از شش متغیر زمینه‌ای استفاده شده که در ادامه توصیف آماری آنها آمده است:

به لحاظ جنسیت ۶۰ درصد پاسخگویان را مرد و ۴۰ درصد آن را زن تشکیل می‌دهد. میانگین سن پاسخگویان ۲۵ تا ۴۹ سال بود. حداقل سن پاسخگویان ۲۵ و حداکثر آن، ۴۹ سال بود. به لحاظ وضعیت تاهل، ۲۷ درصد مجرد و ۷۳ درصد متاهل بودند. از لحاظ میزان تحصیلات ۱/ بی سواد، ۱۸/ ابتدایی، ۳/ سیکل، ۲۴/ دیپلم، ۶/ فوق دیپلم، ۴۴/۲ لیسانس،

۱۳/۵ فوق لیسانس و ۶/۵ دارای تحصیلات دکترا بودند، که کمترین فراوانی را افراد بی سواد و بیشترین فراوانی را افراد دارای تحصیلات لیسانس تشکیل داده اند. از لحاظ وضعیت شغلی، ۴/۸ تولیدی، ۲۳/ دولتی، ۴۰/۵ خدماتی، ۱۹/۱ خانه دار، ۴/۸ محصل، ۰/۸ بازنشسته و بیشترین فراوانی را افراد دارای مشاغل خدماتی تشکیل داده اند. میانگین درآمد ماهیانه خانوار پاسخگویان ۴۰۰۰۰۰۰ تومان بود. حداقل درآمد ماهیانه خانوار آنها ۲۰۰۰۰۰۰ تومان و حداکثر آن ۲۵۰۰۰۰۰۰ تومان بود.

متغیرهای اصلی

توصیف آماری شاخص های سرمایه اجتماعی و توسعه پایدار شهری و متغیرهای تشکیل دهنده آنها براساس یک شاخص مرکزی (میانگین) و دو شاخص پراکندگی (انحراف معیار و دامنه تغییرات) در ادامه آمده است. شاخص ها و متغیرها در دامنه ۵-۱ نمره گذاری شده است:

جدول شماره (۲): آمار توصیفی متغیرهای پژوهش

شاخص ها	متغیرها	میانگین	انحراف معیار	دامنه تغییرات
سرمایه اجتماعی	آگاهی اجتماعی	۲,۴۸۶	۰,۶۵۰	۳,۵۶
	اعتماد اجتماعی	۲,۵۶۸	۰,۵۴۶	۳,۸۱
	هنجارهای تعمیم یافته	۲,۴۱۷	۰,۷۶۵	۴
	مشارکت اجتماعی	۲,۶۷۹	۰,۲۶۵	۴
	انسجام اجتماعی	۲,۳۴۴	۰,۵۴۲	۳,۸۵
توسعه پایدار شهری	پایداری اجتماعی	۱,۵۴۶	۰,۵۳۴	۳,۸۷
	پایداری اقتصادی	۲,۳۷۶	۰,۸۰۹	۴
	پایداری زیست محیطی	۲,۴۰۹	۰,۴۲۵	۴
	پایداری کلیدی	۲,۴۳۱	۰,۸۹۰	۳,۸۵
	پایداری نهادی	۲,۶۲۰	۰,۵۱۷	۳,۴۵

همان طور که ملاحظه می گردد، میانگین هر دو متغیر سرمایه اجتماعی و توسعه پایدار شهری زیر ۳ و در سطح پایین متوسط قرار دارد. در بین متغیرهای سرمایه اجتماعی، بالاترین میانگین را متغیر مشارکت اجتماعی (۲,۶۷۹) و پایین ترین آن را متغیر انسجام اجتماعی (۲,۳۴۴) داشته است. در بین ابعاد توسعه پایدار شهری، بالاترین میانگین را بعد پایداری نهادی (۲,۶۲۰) و پایین ترین آن را بعد پایداری اجتماعی (۱,۵۴۶) داشته است.

یافته ها و بررسی فرضیات

برای بررسی و آزمون فرضیات این تحقیق از تکنیک آماری، ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است. متغیرهای مستقل و وابسته این پژوهش در سطح سنجش فاصله ای قرار دارند و ضریب همبستگی پیرسون برای این منظور مناسب است. فرضیه اول: به نظر می رسد آگاهی اجتماعی با توسعه پایدار شهری ارتباط معناداری دارد.

جدول (۳): نتایج آزمون ضریب همبستگی پیرسون بین آگاهی اجتماعی و توسعه پایدار شهری

نام متغیر	ضریب همبستگی پیرسون	سطح معنی داری
آگاهی اجتماعی و توسعه پایدار شهری	۰,۷۷۹	۰,۰۰۰

جدول ۳ نشان دهنده بررسی رابطه بین متغیر آگاهی اجتماعی و توسعه پایدار شهری می باشد. نتایج آزمون همبستگی پیرسون نشان می دهد که بین متغیر آگاهی اجتماعی و توسعه پایدار شهری همبستگی معناداری در سطح اطمینان ۹۹ درصد برقرار است. شدت این همبستگی با توجه به ضریب پیرسون (۰,۷۷۹) در سطح نسبتاً قوی قرار دارد و جهت همبستگی نیز مثبت است به این معنی که افزایش در یکی از متغیرها منجر به افزایش در دیگری و کاهش در یکی از آنها منجر به کاهش در دیگری می شود. بنابراین فرضیه فوق به معنای وجود رابطه بین متغیر مستقل (آگاهی اجتماعی) و متغیر وابسته (توسعه پایدار شهری) تایید می شود و جهت این رابطه مثبت و مستقیم است و نشان می دهد هر چه آگاهی اجتماعی در بین شهروندان استان خوزستان بیشتر باشد، توسعه پایدار شهری هم بیشتر می شود و هرچه آگاهی اجتماعی کمتر، توسعه پایدار شهری هم کمتر است. فرضیه دوم: به نظر می رسد هنجارهای تعمیم یافته با توسعه پایدار شهری ارتباط معناداری دارد.

جدول (۴): نتایج آزمون ضریب همبستگی پیرسون بین هنجارهای تعمیم یافته و توسعه پایدار شهری

نام متغیر	ضریب همبستگی پیرسون	سطح معنی داری
هنجارهای تعمیم یافته و توسعه پایدار شهری	۰,۵۲۴	۰,۰۰۰

جدول ۴ نشان دهنده بررسی رابطه بین متغیر هنجارهای تعمیم یافته و توسعه پایدار شهری می باشد. نتایج آزمون همبستگی پیرسون نشان می دهد که بین متغیر هنجارهای تعمیم یافته و توسعه پایدار شهری همبستگی معناداری در سطح اطمینان ۹۹ درصد برقرار است. شدت این همبستگی با توجه به ضریب پیرسون (۰,۵۲۴) در سطح نسبتاً متوسط قرار دارد و جهت همبستگی نیز مثبت است به این معنی که افزایش در یکی از متغیرها منجر به افزایش در دیگری و کاهش در یکی از آنها منجر به کاهش در دیگری می شود. بنابراین فرضیه فوق به

معنای وجود رابطه بین متغیر مستقل (هنجارهای تعمیم یافته) و متغیر وابسته (توسعه پایدار شهری) تایید می‌شود و جهت این رابطه مثبت و مستقیم است و نشان می‌دهد هر چه هنجارهای تعمیم یافته در بین شهروندان استان خوزستان بیشتر باشد، توسعه پایدار شهری هم بیشتر می‌شود و هرچه هنجارهای تعمیم یافته کمتر، توسعه پایدار شهری هم کمتر است.

فرضیه سوم: به نظر می‌رسد اعتماد اجتماعی با توسعه پایدار شهری ارتباط معناداری دارد.

جدول (۵): نتایج آزمون ضریب همبستگی پیرسون بین اعتماد اجتماعی و توسعه پایدار شهری

نام متغیر	ضریب همبستگی پیرسون	سطح معنی داری
اعتماد اجتماعی و توسعه پایدار شهری	۰,۵۶۷	۰,۰۰۰

جدول ۵ نشان دهنده بررسی رابطه بین متغیر اعتماد اجتماعی و توسعه پایدار شهری می‌باشد. نتایج آزمون همبستگی پیرسون نشان می‌دهد که بین متغیر اعتماد اجتماعی و توسعه پایدار شهری همبستگی معناداری در سطح اطمینان ۹۹ درصد برقرار است. شدت این همبستگی با توجه به ضریب پیرسون (۰,۵۶۷) در سطح نسبتاً متوسط قرار دارد و جهت همبستگی نیز مثبت است به این معنی که افزایش در یکی از متغیرها منجر به افزایش در دیگری و کاهش در یکی از آنها منجر به کاهش در دیگری می‌شود. بنابراین فرضیه فوق به معنای وجود رابطه بین متغیر مستقل (اعتماد اجتماعی) و متغیر وابسته (توسعه پایدار شهری) تایید می‌شود و جهت این رابطه مثبت و مستقیم است و نشان می‌دهد هر چه اعتماد اجتماعی در بین شهروندان استان خوزستان بیشتر باشد، توسعه پایدار شهری هم بیشتر می‌شود و هرچه اعتماد اجتماعی کمتر، توسعه پایدار شهری هم کمتر است.

فرضیه چهارم: به نظر می‌رسد مشارکت اجتماعی با توسعه پایدار شهری ارتباط معناداری دارد.

جدول (۶): نتایج آزمون ضریب همبستگی پیرسون بین مشارکت اجتماعی و توسعه پایدار شهری

نام متغیر	ضریب همبستگی پیرسون	سطح معنی داری
مشارکت اجتماعی و توسعه پایدار شهری	۰,۶۳۵	۰,۰۰۰

جدول ۶ نشان دهنده بررسی رابطه بین متغیر مشارکت اجتماعی و توسعه پایدار شهری می‌باشد. نتایج آزمون همبستگی پیرسون نشان می‌دهد که بین متغیر مشارکت اجتماعی و توسعه پایدار شهری همبستگی معناداری در سطح اطمینان ۹۹ درصد برقرار است. شدت این همبستگی با توجه به ضریب پیرسون (۰,۶۳۵) در سطح نسبتاً متوسط قرار دارد و جهت همبستگی نیز مثبت است به این معنی که افزایش در یکی از متغیرها منجر به افزایش در

دیگری و کاهش در یکی از آنها منجر به کاهش در دیگری می‌شود. بنابراین فرضیه فوق به معنای وجود رابطه بین متغیر مستقل (مشارکت اجتماعی) و متغیر وابسته (توسعه پایدار شهری) تایید می‌شود و جهت این رابطه مثبت و مستقیم است و نشان می‌دهد هر چه مشارکت اجتماعی در بین شهروندان استان خوزستان بیشتر باشد، توسعه پایدار شهری هم بیشتر می‌شود و هرچه مشارکت اجتماعی کمتر، توسعه پایدار شهری هم کمتر است. فرضیه پنجم: به نظر می‌رسد انسجام اجتماعی با توسعه پایدار شهری ارتباط معناداری دارد.

جدول (۷): نتایج آزمون ضریب همبستگی پیرسون بین انسجام اجتماعی و توسعه پایدار شهری

نام متغیر	ضریب همبستگی پیرسون	سطح معنی داری
انسجام اجتماعی و توسعه پایدار شهری	۰,۲۳۱	۰,۰۰۰

جدول ۷ نشان دهنده بررسی رابطه بین متغیر انسجام اجتماعی و توسعه پایدار شهری می‌باشد. نتایج آزمون همبستگی پیرسون نشان می‌دهد که بین متغیر انسجام اجتماعی و توسعه پایدار شهری همبستگی معناداری در سطح اطمینان ۹۹ درصد برقرار است. شدت این همبستگی با توجه به ضریب پیرسون (۰,۲۳۱) در سطح نسبتاً خیلی ضعیف قرار دارد و جهت همبستگی نیز مثبت است به این معنی که افزایش در یکی از متغیرها منجر به افزایش در دیگری و کاهش در یکی از آنها منجر به کاهش در دیگری می‌شود. بنابراین فرضیه فوق به معنای وجود رابطه بین متغیر مستقل (انسجام اجتماعی) و متغیر وابسته (توسعه پایدار شهری) تایید می‌شود و جهت این رابطه مثبت و مستقیم است و نشان می‌دهد هر چه انسجام اجتماعی در بین شهروندان استان خوزستان بیشتر باشد، توسعه پایدار شهری هم بیشتر می‌شود و هرچه انسجام اجتماعی کمتر، توسعه پایدار شهری هم کمتر است.

جمع بندی و نتیجه گیری

توسعه پایدار به ویژه از دهه ۹۰ میلادی به بعد و پس از تغییر پارادایم توسعه و به دنبال مسائل متعدد اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی جهان به عنوان مهم ترین رویکرد توسعه در سال های اخیر قلمداد می گردد. هم چنین پس از مهاجرت های عظیم به شهرها و شهرنشین شدن غالب جمعیت در بسیاری از جوامع جهان، گرایش توسعه پایدار شهری از اهمیت مضاعفی برخوردار شد. شاخص سرمایه اجتماعی نیز بر مبنای بسیاری از تحقیقات و نظریات علوم انسانی و اجتماعی به عنوان مهم ترین سرمایه هر جامعه ای قلمداد می گردد که در این تحقیق ارتباط و تاثیر آن بر روی توسعه پایدار شهری در سطح استان خوزستان مورد سنجش و بررسی قرار گرفت. در بخش یافته های توصیفی ارائه شد که هم میانگین سرمایه اجتماعی و کلیه متغیرهایش (آگاهی، هنجارهای تعمیم یافته، اعتماد اجتماعی،

مشارکت اجتماعی و انسجام اجتماعی) و هم میانگین توسعه پایدار شهری و کلیه ابعادش (پایداری اقتصادی، پایداری اجتماعی، پایداری زیست محیطی، پایداری کالبدی و پایداری نهادی) در سطح پایینی قرار داشتند. در بخش یافته‌های تبیینی ارتباط و تاثیر مستقیم سرمایه اجتماعی و کلیه متغیرهایش بر روی توسعه پایدار شهری مورد تایید قرار گرفت یعنی هر چه میزان سرمایه اجتماعی و تمام مولفه‌هایش کاهش یابد، به تبع آن توسعه پایدار شهری نیز در ابعاد مختلف آن کاهش می‌یابد و برعکس، که این نتیجه، یافته‌های تحقیقات جین جیکوبز (۱۹۹۶)، فرانکوئیس (۲۰۰۲)، بالایامون و لوتز (۲۰۱۲)، رضا زاده و همکاران (۱۳۹۲)، پور افکاری (۱۳۹۱) را تایید می‌کند.

همچنین نتایج این تحقیق، تایید کننده چارچوب نظری تحقیق در مورد ارتباط و تاثیر قوی سرمایه اجتماعی و تمامی مولفه‌هایش بر روی توسعه پایدار شهری است که خود منبعت از نظریات رابرت پانام، فرانسیس فوکویاما، کلمن و بورديو و ... بود، نیز است. آنها معتقد بودند که شبکه مشارکت مدنی قوی و تعاملات انسجام بخش و اعتماد بخش زمینه ساز توسعه پایدار خواهد شد، همچنین برنامه ریزی‌های شهری زمانی منجر به توسعه پایدار خواهد شد که از طریق تغییر رویکردهای برنامه ریزی «متمرکز» به «غیر متمرکز»، برنامه ریزی‌های «از بالا به پایین» به «از پایین به بالا» و برنامه ریزی «با مردم» به «برای مردم» موجب جلب مشارکت و اعتماد اجتماعی و دیگر مولفه‌های سرمایه اجتماعی گردد که یافته‌های این تحقیق نیز آن را تایید می‌کند. بنابراین یکی از مهم ترین مولفه‌های تاثیر گذار بر توسعه پایدار شهری، مقوله سرمایه اجتماعی در دو بعد ساختاری و شناختی آن است. بنابراین بر مبنای یافته‌های این تحقیق، بالا بردن انگیزه برای افزایش آگاهی‌های اجتماعی، گسترش پایبندی به هنجارهای تعمیم یافته، تقویت انسجام و همبستگی‌های اجتماعی و بالاخص افزایش زمینه‌های مشارکت اجتماعی شهروندان و اعتماد اجتماعی آنان در سه سطح بین فردی، تعمیم یافته و نهادی می‌تواند منجر به بهبود شاخص‌های توسعه پایدار شهری در ۵ بعد پایداری اقتصادی، اجتماعی، زیست محیطی، کالبدی و نهادی گردد.

منابع

- بارتون، الیزابت، کیتی ویلیامز و مایک جنکز، ۱۳۷۹، شهر متراکم و پایداری شهری، ترجمه فریده باروقی، فصلنامه مدیریت شهری، شماره ۳۴.
- بارگاهی، رضا، ۱۳۹۲، تحلیلی بر پایداری شهرهای جدید، پایان نامه کارشناسی ارشد، استاد راهنما: علی اکبر نجفی کانی، دانشگاه گلستان، گرگان.
- بحرینی، سیدحسین و رضا مکنون، ۱۳۸۰، توسعه شهری پایدار، از فکر تا عمل، مجله محیط شناسی، شماره ۲۷.

- بحرینی، سیدحسین، شهرسازی و توسعه پایدار، مجله رهیافت، ۱۳۷۶، شماره ۱۷.
- پاگ، سدریک، ۱۳۸۳، شهرهای پایدار در کشورهای در حال توسعه، ترجمه مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی شهرسازی و معماری ایران.
- رحیمی، حسین، نقش فرهنگ در توسعه پایدار، مجله اطلاعات سیاسی-اقتصادی، سال ۱۵ شماره، ۱۳۸۰، ۱۶۷-۱۶۸.
- زاکس، اینیاسی، ۱۳۷۵، نگاهی به تعاریف توسعه پایدار از دیدگاه های مختلف، ترجمه ویکتوریا جمالی، خبرنامه انجمن متخصصان محیط زیست ایران، سال دوم، شماره ۳ و ۴.
- شارع پور، محمود، ۱۳۸۰، فرسایش سرمایه اجتماعی و پیامدهای آن، ماهنامه انجمن جامعه شناسی، تهران.
- زیاری، کرامت الله و جلالیان، اسحاق، مقایسه شهرستان های استان فارس بر اساس شاخصهای توسعه ۱۳۵۵ تا ۱۳۷۵، مجله جغرافیا و توسعه، شماره ۱۱، بهار و تابستان، ۱۳۸۷.
- لقایی، حسنعلی و حمیده محمدزاده تیتکانلو، ۱۳۷۸، مقدمه ای بر مفهوم توسعه شهری پایدار و نقش برنامه ریزی شهری، مجله هنرهای زیبا، دانشگاه تهران، شماره ۶، ۱۳۷۸.
- میرکتولی، جعفر و رضا منافی آذر، ۱۳۸۸، درآمدی به اقتصاد فضا، انتشارات دانشگاه گلستان، گرگان.
- نصیری، اسماعیل، ۱۳۸۷، برنامه ریزی شهرهای جدید، درسنامه آموزشی دانشگاه پیام نور، تهران.
- Baliamoune Lutz, M. (2011), Trust-based social capital, institutions, and development. The Journal of Socio-Economics. Vol 40, No 4.
- Fine, B. (2001). Social Capital versus Social Theory: Political Economy and Social Science at the Turn of the Millennium, Routledge, first Published.
- Grootaert, C. and T. Bastelaert (2002). The Role of Social Capital in Development, Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- Dominski, Anthony. (1992) Seminar Synopsis Building the Sustainable City; Gildea Resource Center.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

Investigation of the Relationship between Social Capital and Sustainable Urban Development (case study: Khuzestan province)

Saud Salemi

Master of Sociology, Payam Noor University, Abadan (Author)
mswdsalmy27@gmail.com

Latif Salemianzadeh

Master's student in Geography, Payam Noor Ahvaz Department
salemianr@gmail.com

Abstract

Rapid urban development in the last few decades has affected various dimensions of human life and caused the instability of humans and the environment. In this article, we are trying to investigate the relationship between social capital and sustainable urban development among the urban population over 25 years old in Khuzestan province. Pantam, Fukuyama, Coleman and Bourdieu's theories have been used to investigate the relationship between these two variables. The required data was collected using the survey method and the questionnaire tool from among the statistical sample of 384 people who were selected by the quota sampling method and analyzed using the software (SPSS). The descriptive findings of the research showed that the status of the social capital index and all its variables (awareness, generalized norms, social trust, social participation and social cohesion) and the sustainable urban development index and all its dimensions (economic sustainability, social sustainability, environmental sustainability, physical sustainability and institutional sustainability) were at a lower than average level. The explanatory findings of the research showed that social capital and all its variables had a strong and significant direct relationship and impact on sustainable urban development. In the Pearson correlation coefficient, the relationship between social capital and all its variables were significant with sustainable urban development. The results of the findings of this research have confirmed the empirical background and the theoretical framework of the research, which clearly shows that as the amount of social capital and all its variables increase, it leads to the improvement and promotion of the dimensions and components of sustainable urban development.

Keywords: Social capital, sustainable urban development, economic sustainability, social sustainability, environmental sustainability, physical sustainability and institutional sustainability.